

կած, հապա պարզ դիպուած մը կը սեպեն աս բանս. ինչպէս որ աս ինքիրմէ այրիլը բուսոց և ուրիշ նիւթերու մէջ ալ կը պատահի, և աւելի լաւ չորցած խոտերուն, կանեփի բոյսին, կանաչ տերեւներուն, հանքային ածուխէ բաղադրած դեղերուն, լաւ չմաքրուած բուրդին, բամբակին մէջ և այլն: — Չորինք հոս տեղս թէ աս բանիս մէջ ի՞նչ դարման ընելու է. վասն զի գրեթէ դարման չկայ. մի միայն դարման կրնայ սեպուիլ փաստակար ու ջերմացուցիչ ըմպելիքներէն զգուշանալը:

Գ. 2.

ԱՌԱՎ

Պարս Դ. 2-ի:

Սրտոս գորտին մէկը օր մը կ'ելլէ լճակէն, ցատքելով ցատքելով կ'երթայ կը հասնի ինչուան ծովեզերքը. հոն կը կենայ կը նայի, կը տեսնէ որ արծըթի գունով ձկներ կ'անցնին ու կը դառնան ծովուն մէջ. «Վեզի կ'ըսեմ, քեզի կ'ըսեմ, կը կանչէ անոնցմէ մէկուն. կեցիր մէկտեղ ճամբորդութիւն ընենք. ինչ որ ձեռք ձգենք՝ կէսը քեզի կէսը ինծի. ես ալ քեզի պէս ամէն տեսակ լողալու կերպը գիտեմ, ծովէ ալ վախ չունիմ. կեցիր ես ալ քովդ գամ ու մէկտեղ երթանք: — Ս'ի աշխատիր, կ'ըսէ ձուկը. բարեկամութիւնը շատ լաւ բան է, բայց աղէկ կ'ըլլայ որ ուրիշի հետ ընես. վասն զի մէկ բան մը կայ որ երկուքնիս չենք յարմարիր ամենեւին իրարու. այսինքն դուն անդադար կը կռկըռաս, ես ամենեւին ձայն չեմ հաներ»:

Երբոր մէկու մը բնութիւնը քու բնութեանդ է հակառակ, Ս'ի կարծեր որ անոր հետը լաւ բարեկամ ձեւանաք:

(Գ) Բեռնիէ Կ. Սաղաթ:

(Գ) Ի Թեղնիս Կ. Կ. մէկը օր մը ծաղկած կաղամբի մը վրայ թռչտելով, մէյ-

մը մէկ ծաղկին՝ մէյմը մէկալին համը նայելէն ետքը կը սկսի արհամարհել կաղամբը, «Ս' ինչ անհամ բան է կ'ըսէ. կեանքիս մէջ ասանկ անհամ կերակուրի չեմ հանդիպած. մէյմըն ալ կաղամբի մօտենամնէ՝ երկուք ըլլայ»:

— Կաղամբը չդիմանար աս խօսքերուն. «Պարոն, կ'ըսէ, կը տեսնեմ որ բերնիդ համը շատ փոխուեր է. դուն չէիր որ ատենով ուրիշ հագուստով խեղճ ողորմելի վիճակի մէջ էիր, ու ես որչափ ժամանակ քեզի կերակուր ալ տուի՝ պառկելու տեղ ալ. քանի որ թրթուր էիր նէ՝ տերեւներս քեզի համար խիստ համով էին. թիթեղնիկ որ եղար, ինչ շուտ փոխուեցար»:

(Գ) Եթե սօսիկ մարդուն վիճակն այս պէս է. իր բախտին հետ իր խելքն ալ կ'երթայ ու կուգայ. բայց խելացի մարդուն բանը ուրիշ է. ոչ թըրթուր ըլլայ նէ՝ վատ կ'ըլլայ, ոչ թիթեղնիկ փոխուի նէ՝ կը հպարտանայ. բախտը կը փոխուի, ինքն անփոփոխ կը մնայ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

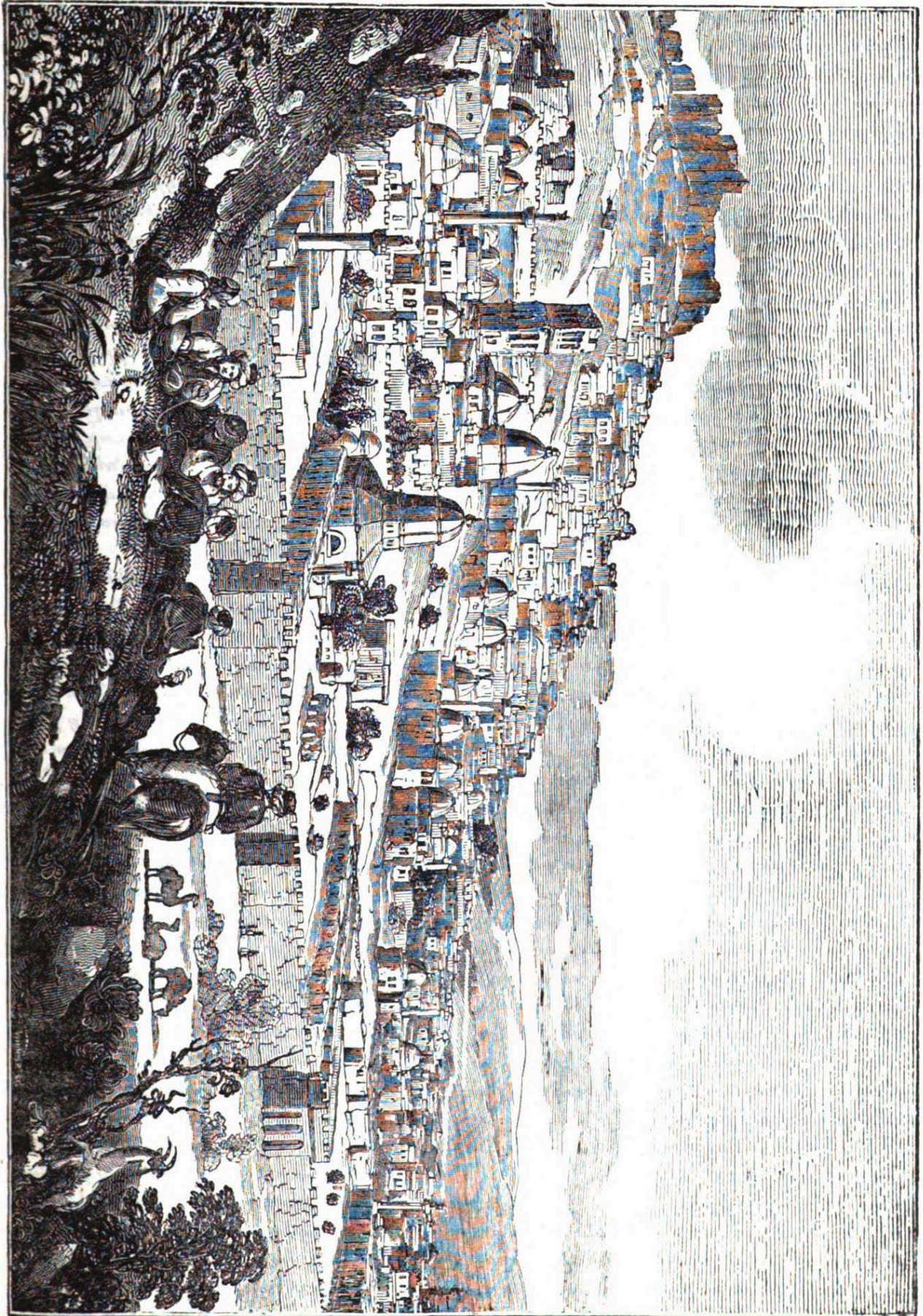
ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Երեսօղէ:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒՄ երեսը մէկ քաղաք մը չկայ որ այնպէս հռչակաւոր ու անուանի ըլլայ ամէն ազգաց մէջ ինչպէս Երուսաղէմ. քրիստոնեայ մը չկայ որ աս անունը չգիտնայ, կամ անունը տալու ատեն սիրտը անոյշ յիշատակով մը չբաղցրանայ:

Ճամարիտ քրիստոնեան երկրիս վրայ իր հայրենեացը հաւասար սիրելի քաղաք մը ունի նէ՝ աս է. վասն զի աս քաղաքիս մէջ կատարուած է Վրիստոսի տեառն մերոյ քարոզութեամբը՝ մահուամբն ու յարութեամբը իրեն փրկագործութեան սքանչելի խորհուրդը:

Երուսաղէմ քաղաքին առջի սկըզ-

բնաւորութեանը վրայ խիստ քիչ տեղեկութիւն ունինք . աս յայտնի է Մտուածաշնչէն որ Մբրահամն ահա պետին ատենը Սելքիսեդեկ թագաւորը հոս դրեր էր իր աթոռը . ետքը Յեբուսացւոց մայրաքաղաքն եղաւ , անոր համար Յեբուս ալ կ'ըսուէր . հաւանական է որ Յեբուս ու Սաղիմ անուններէն իբրեւանք անունը ելած է : Հրէարէն երաշխայիմ կ'ըսուի , իսկ տաճկերէն իւրեւնիմ , և աւելի սովորական անունով Գոթու կամ Գոթուի շէրիֆ որ սուրբ կամ սրբազան կը նշանակէ :

Մ. քաղաքս հին ատեն Միայի փառաւոր քաղաքներէն մէկն էր . և Վրիստոսի սուրբ եկեղեցւոյն կերպով մը օրինակը ըլլալով , ինչպէս սուրբ Հարթ ալ կ'ըսեն , ներքին ու արտաքին թշնամիներէ շատ նեղութիւն քաշեց : Եւ ատ պատերազմներու դիմանալէն ետքը՝ Հռովմայեցւոց Տիտոս կայսեր ձեռքը անցաւ ու այրուեցաւ . շէնքերն ալ տակն ու վրայ եղան , և ինչպէս Վրիստոս տէրն մեր ըսեր էր՝ մէկ քարը մէկալին վրայ չըմնաց . ետքը Մարտինոս կայսրը բոլորովին կործանեց խրուսաղէմը , ու յիշատակը բոլորովին ջնջելու մտքով իսկապէս Կոստան անունը դրաւ վրան . մէջի քրիստոնեաները՝ մանաւանդ Հրեայքը հալածեց , ու Հռովմայեցւոց կողմէրը կանգնել տուաւ ինչուն նաև Վրիստոս գերեզմանին վրայ : Ինչէն ինչուան մեծին Սոստանդիանոսի ժամանակը հազիւ գիտէին մարդիկ թէ խրուսաղէմը սուածը աս քաղաքն է . Սոստանդիանոսն որէն առջի անունը տուաւ քաղաքին , և հաւատացեալքը նորէն հոն հրաւիրեց . իր մայրն ալ սուրբ Հեղինէ թագուհին՝ եկեղեցիներով զարդարեց քաղաքը :

Քրեւելեան կայսերաց տկարանալէն ետքը հետզհետէ տիրեցին խրուսաղէմի Պարսիկները , Յոյնք , Քրաքացիք ու խաչապատի սուլդանները . ասոնք սաստիկ անգթութեամբ կը վարուէին քրիստոնէից հետ , ուստի օտար ազգերը իրենց վրայ գրգռեցին .

և նախ Խաչապատի ըսուած զօրքերը , որ եւրոպացի ազգերէն ժողովուած էին՝ յարձրկեցան արևելք որ սուրբ երկիրը ազատեն . ասոնց առաջին յորդորին եղաւ Պետրոս անապատական՝ ան ատենի սրբազան պապին Ուրբանոսի Բ հաւանութեամբն ու օրհնութեամբը : Ինչի ու երկրորդ անգամուան խաչակիրքը յաղթուեցան ու կոտորուեցան Քրաքացւոցմէ . բայց վերջը խաչապատի ազնուականները մէկտեղ ժողովուելով՝ զօրաւոր գունդ մը ձևացան , ու Խորենայի Կոփրետոս Պոլիոն դուքսը , որ մեր դրոց մէջ Կոնդուպրէ կ'ըսուի , իրենց առաջնորդընտրեցին . գնացին առին քաղաքը ու Կոփրետոսն իրենց թագաւոր դրին հոն 1099ին . և իրեն յաջորդները 150 տարիի չափ հոն տիրեցին ետքը , Քրաքացիք նորէն տիրեցին խրուսաղէմի , ետքն ալ () սմանցիք :

Հիմակուան խրուսաղէմին ալ չորս կողմը բարձր քարէ պարիսպներով ու աշտարակներով պատած է , ու Կեդրոնի հեղեղատը քովէն կ'անցնի : Ինչհանրապէս բնակիչներուն տները տեսք չունին . բայց հասարակաց շէնքերուն մէջ մէկ քանին փառաւոր են : Սողոմոնի տաճարին տեղը , կամ անոր մէկ կտորին վրայ Կամէրի մզկիթը շինուած է , որ Կալիֆ Կամսուրէ կ'ըսուի , ու մեծկակ բակի մը մէջ շատ մզկիթներէ ձևացած շէնք մըն է , որոնց գլխաւորները երկուք են . մէկը կամարակապ սիւներու վրայ վեց թեւ բաժնուած է , և մէջտեղի թեւը , որուն վրայ մէկ գրմբէթ մը կայ , 160 ոտք երկայնութիւն ու 32 ոտք լայնութիւն ունի . մէկալը ու թանկիւնի ձեով շիտակ գետնի վրայ շինած է . 16 ոտք տրամագիծ ունի , 460 ոտք երկայնութիւն և 339 ոտք լայնութիւն . ասոր յատակը մարմարին քարէ է՝ 16 ոտք գետնէն վեր բարձրացուցած . ծայրը մէկ ուրիշ գմբէթ մը կայ՝ կամարներու վրայ շինած . ասոր տրամագիծը 47 ոտք է , բարձրութիւնը 93 ոտք : Իսկ շէնքին

ներսի դին ամենահարուստ բաներով զարդարած է, ու գիշեր ցորեկ բերաւոր կանթեղներ կը վառին մէջը : Սուրբ Յարութեան եկեղեցին, որ Հեղինէ թագուհին շինել տուաւ Վրիստոսի տեառն մերոյ խաչելու թեան ու թաղման տեղը, փառաւոր տաճար մըն է, որ 1811^{ին} սոսկալի կրակէ մը այրեցաւ, ու միայն ազատեցան Վրիստոսի տեառն մերոյ գերեզմանը, քովի լատինացւոց վանքը և եօթը ազգաց մատուռները . իսկ 1812^{ին} աս տաճարը նորէն շինուեցաւ Յունաց ծախքովը : լատինացւոց եկեղեցւոյն սրբազան սպասները կարգէ գուրս հարուստ բաներ են . շատ մեծագին ու ազնիւ աշտանաւորներ ունի, որ Վաղղիոյ, Սպանիոյ, Փորթուգալի և Եթովպի թագաւորները ընծայ խրկած են :

Լմէն տարի խիստ շատ մարդ աս սուրբ տեղերուս ուխտի կուգան ամէն ազգէ, և աս ուխտաւորներուն բերած ստրկովը կ'ապրին բնակիչները, մանաւանդ վանքերը : Եւ վանքերուն մէջ խիստ երեւելի է Հայոցը իր մեծութեանը համար, որ ինչուան հազար ուխտաւոր պահելու խուց ունի : Եւ քաղաքիս մէջ ուրիշ ամէն արուեստներէն աւելի ծաղկած է սրբոց մասունքի ամաններ՝ համարիչներ և ուրիշ տեսակ տեսակ սատափէ ու մարգարտէ բաներ շինելը : Հաւանական հաշուով Երուսաղէմի բնակչաց թիւը 30,000 հոգի կը հանեն :

Երուսաղէմի չորս կողմը այնպիսի հռչակաւոր տեղեր կան՝ որ համառօտ կերպով ալ ըլլայ նէ կ'արժէ որ վրանին խօսինք : — Զիթենեաց լեռան մէկ մասը ինչուան հիմա ձիթենիներ կան . աւանդութի մը կայ թէ Վրիստոս տէրն մեր համբարձման ատենը՝ իր ձախ ոտքին տեղը աս լեռան վրայ թողած է . ասոր վրայ Հեղինէ թագուհին եկեղեցի ու վանք շինել տուեր էր՝ որոնց աւերակները միայն մնացեր են հիմա : Եւ լեռան ոտքն է Վեթսեմանի ըսուած տեղը, ուր պար

տեղ մը կայ եղեր Վրիստոսի տեառն մերոյ ժամանակը : — Ընկէ քիչ մը հեռու արեւելեան կողմն է Բեթանիա ըսուած պզտի գեղը, և հոն կը ցուցնեն Վազարու տունն ու գերեզմանը, և նա թղենին որ Վրիստոս տէրն մեր անիծեց : — Յովսափատու ձորը Զիթենեաց լեռան ու Երուսաղէմ քաղաքին մէջտեղը կ'իյնայ, և հիմա ալ հին ատենուան պէս Հրէից գերեզմանատունն է հոն :

Եւ համառօտ ստորագրութիւնը լմնցնենք Ռասսոյ բանաստեղծին մէկ հատուածովը, որ Սաչակրաց Երուսաղէմ հասնիլը կը պատմէ .

ՅԱՅԵԹԱՄԱԹԱՓԷՐ ՍԻԼՎԱՆՈՐՀԱՆԴԱԿՂԸԼԱՐԹՈՒՆ,
Տայր աւետիս թէ ահա գայ Արշալոյս .
Իսկ նա վարդիւք պըճնէր ըզգլուին ոսկեթոյր
Ձորս 'ի դրախտէն այն ինչ քաղեալ ցօղալից :
Անգ մեծ բանակն 'ի զէն վառէր փողփողուն,
Եւ բարձրագոյ ձայնիւ գոռայր ահագինս,
Ազգէր փողոցն ըզհետ կրցել բարբառոյն,
Եւ հնչեցին նոքա ուժգին հրոճուալից :

Զքոն զօրավարն համբոյր 'ի սանձ դաստակաւ
Ուղղէր վառէր զնահատակացոյն զաշխոյժ .
Մինչ զի զընթացսըն գիւրագոյն էր չըրջել
Աւ Քարիբդեաւ զարագաթուփէ կոհակին,
Կամ երբ ծեծէ հիւսսի զթիկունս Ապեննեան
Եւ զեղեկինս 'ի ծով գըլէ՝ խափանել :
Կարգէր զնոսին, վարէր ձայնիւ բարբառոյ,
Հապճեպ այո, բայց օրինօք ըշտապեալ :

Անգ թեք էին 'ի սիրտ անցնիւր՝ թեք յօտին,
Եւ զընթացիցն արագութիւն չիմանայր .
Այլ 'ի հերկել արփոյն զերաշտ արտորայս
Ջերմնըշողեքն, և յեւանել 'ի բարձունս,
Ահա ահա Երուսաղէմ հանդիպոյ,
Երուսաղէմ ահա տեսաւ ընդ առաջ,
Եւ բիւր բարբառք իբրեւ 'ի մի բերանոյ
Ձերուսաղէմ ողջունեցին ջրնծալից :

Այսպէս յանդուգն նաւաստեաց խառնամբօս
Որ 'ի խնդիր օտար ափանց արշաւէ,
Ու 'ի կեղակարծ ծով նդ անծանօթ բեռաւ
Ընդ խեռ ալիս ընդ գոռ հողմունքս մըրցի,
Եթէ յանկարծ զափն ըղձակերտ նըմարէ,
Գոչմամբ ձայնիւ զայն 'ի բացուստ ողջունէ .
Այր ընկերին զայն ցուցանէ մատնանիշ,
Եւ մոռանայ զտաղտուկ ըզվիշտ անցելոց :

Քաղցր ախորժակ այն բերկրանաց առաջին
Որ զերթ զեփիւռ սրփռեալ 'ի լանջս ըսփոփէր,
Աղէխորով փոխանորդեաց գորովանք
Խառն ընդ ըզից երկչոտ սիրոյն ամբթխած .
Հազիւ հազիւ զակն իշխէին ամբառնալ
Յայն 'ի քաղաք՝ սուրբ օթեան Քրիստոսի,
Ուր նա մեռաւ, ուր թաղեցաւն 'ի դամբան,
Ուր և զգեցաւ զիւրն ըզմարմին միւսանգամ :

1) անայ ծովուն վրայ նոր տեղեկութիւն :

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ աս հռչակաւոր ու մեզի սիրելի ծովուն վրայ պէտք եղած տեղեկութիւնները ուրիշ ատենի պահելով, հիմա աս միայն պատմենք, որ Շանքուրթուա անունով ուսումնական գաղղիացի մը մօտերս ան կողմերը ճամբորդութիւն ըրեր է, ու աս մէկ երկու տեղեկութիւնները կուտայ մեզի . 1) անայ ծովակը հիւսիսային լայնութեան 38 և 39 աստիճանին տակը կ'ընայ կ'ըսէ . մակերևոյթը, այսինքն բոլոր ծովուն երեսը, է գրեթէ 2000 բիւր մեթր քառակուսի, և երեսին բարձրութիւնը՝ ովկիանոսի երեսէն գրեթէ 1100 մեթր աւելի գտեր է՝ օգաչափով : Եւ բարձրութիւնը շատ բան է . և անշուշտ ասոր համար է որ ձմեռը այնչափ սաստիկ ցուրտ կ'ըլլայ 1) անայ կողմերը :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Ստիպ :

ՍԱՐԵԱ ըսուած հողին գլխաւոր նիւթը կրի ածխուտ կամ կրային հողն է . ուստի շատ պտղաբեր հող է . և գրեթէ տեղ չկայ որ չըլլայ, միայն փնտուելու համար աշխատանքէ փախչելու չէ : Դոյնն ու բաղադրութիւնը խիստ շատ տեսակ ըլլալուն՝ ճանչալը շատ դժուար է՝ թէ որ բնալուծական արհեստը չգիտնաս : Ուրիշ տեսակ հողերէ զանազանելու համար գլխաւոր դիտելու յատկութիւնները ասոնք են . ջրի մէջ կը լուծուի ու կը պղպղջայ . քիչ մը ատեն օդի մէջ կենալով՝ փոշի կը դառնայ . թէ որ

թթուութի հետ խառնելու ըլլաս, մանաւանդ բորակային թթուութի հետ կամ բարկ քացախի հետ, կը սկսի եռալ . եռալը անցնելէն ետքը ձգած դիրտը շատ կաշուն չէ, հապափիրուն, ու մէջը չորսէն ինչուան վեց մասը մարնա է : Ենիւթը միայն կ'ըսուի մարնա՝ որ աս յատկութիւններու բոլորն ալ ունի . վասն զի նիւթեր ալ կան որ աս յատկութիւններու մէկը կամ մէկալը ունին ու մարնա չեն . ինչպէս կրային հողերը թթութութիւնի հետ խառնուելուն պէս կը սկսին եռալ, բայց ոչ ջրի մէջ կը հալին և ոչ ալ եփելով պղպղջակ կը հանեն : Վանի մը տեսակ կաւեր ալ ջրի մէջ կը հալին, բայց թթութիւնի հետ խառնես նէ՝ չեն պղպղջար : Դոյնը ձերմակ, մոխրագոյն, դեղնագոյն, կանաչագոյն, մանուշակագոյն, կարմիր, կապոյտ ու սև կ'ըլլայ . աս տեսակ գոյները ամենեւին մանաւոր տարբերութիւն մը չեն ըներ մարնային պտղաբերութեանը վրայ : 1) Եջը բուսական հողի նիւթ գտնուած մարնան կրակի մէջ դնես նէ՝ կը ձերմըկնայ, իսկ երկաթ ու մանկանէզ ունեցողը կը կարմրի կամ կը սևնայ : 1) Եւ պէտ ամէն տեսակ մարնաներն ալ երկիր պարարտացրնելու համար շատ աղէկ են, բայց աս պտղաբերիչ զօրութիւնը աւելի կ'ունենան երբոր իրենց մէջը ալքալեան աղեր, փոսփորեան թթութութիւն, գաճ և ուրիշ նիւթերը շատ ըլլան :

Լաւաններ :

ԼԱՔԱԼԻ կամ Լալաքար՝ կ'ըսուին ան նիւթերն որ տոխպ ու կծու համ մը ունին, ու թթութիւններու հետ խառնուելով աղ կ'ըլլան, իսկ եղի ու ճարպի հետ՝ սապոն : Երկրագործու-

1 Այստեղ բառը, որ գրեթէ ամէն եւրոպական լեզուներու մէջ մտեր է, Արաբացոց լեզուէն առնուած է, ելգալի, որ տաճկերէն գալէ կ'ըսուի . մեր հին բժշկարաններուն մէջ կալաբար կամ կալեբար ըսուած կը գտնենք :